

Дамјан С. БУПРИЋ*

Министарство привреде Републике Србије, Београд

ПРОЦЕС УВЕЋАЊА ЗАВИСНОСТИ ЕУ ОД БЕЗБЕДНОСНИХ ГАРАНЦИЈА НАТО-а (1999–2004)

Апстракт: У контексту измењеног безбедносног поретка у ЕУ на почетку 21. века, чланак прати еволуцију развоја ЗБОП ЕУ кроз достизање оперативне способности ове политике, све до приступања држава СИЕ у ЕУ.

Циљ чланка је да укаже на то да је, доношењем Уговора из Мастрихта, ЕУ имала озбиљну намеру да изгради своју геополитичку амбицију. Та амбиција довела је ЕУ у позицију да развије сопствену безбедносну и одбрамбену политику и да је учини оперативно способном.

Навођењем конкретних примера, објашњено је како је НАТО паралелним деловањем радио на подривању оних ЕУ иницијатива које су ишле у правцу чвршће интеграције у области безбедности и одбране.

Чланак указује на парадокс да је достизањем оперативне способности ЗБОП-а, ЕУ заправо, у пракси, увећала а не умањила зависност од безбедносних гаранција које обезбеђује НАТО, што јој је иницијално био главни циљ.

Кључне речи: ЕУ, ЗБОП, НАТО, безбедносне гаранције, САД, оперативна способност, стратешка аутономија.

УВОД

Предмет чланка је достизање оперативне способности Европске безбедносне и одбрамбене политике – ЕБОП (у даљем тексту: ЗБОП¹), након нелегалне војне интервенције НАТО-а на Савезну Републику Југославију (СРЈ) 1999. године. Дакле, истраживачко питање гласи: На који начин је достизање оперативне способности ЗБОП утицало на увећање зависности ЕУ од безбедносних гаранција НАТО-а? Полазна премиса анализе је да је НАТО, ушавши у формалну сарадњу са ЕУ, директно допринео креирању елемената европске политике у безбедносној и одбрамбеној сфери, са специфичним начинима деловања, који су својствени НАТО-у (Ђурић 2023: 13).

* Доктор наука – политичке науке, ORCID 0009-0001-4707-5240, damjan.cupric@gmail.com. Ставови изнети у тексту представљају искључиво лична гледишта аутора.

1 Заједничка безбедносна и одбрамбена политика. Претходно, почев од јуна 1999. године до децембра 2009. године, тј. до доношења Уговора из Лисабона, звала се Европска безбедносна и одбрамбена политика (ЕБОП). У чланку се користи актуелни, званичан назив ове политике, као и скраћеница ЗБОП.

Помоћу главне хипотезе, чланак настоји да понуди одговор на постављено истраживачко питање: Кроз паралелно покретање својих предлога, НАТО је покривао ЕУ иницијативе и активности које су ишле у правцу веће аутономије у безбедносном домену од НАТО-а (самим тим и САД). У истраживању се користи квалитативни садржај, анализа програмских докумената и студија случаја. Користе се методологија заснива се на основним приступима – историјском институционализму и компаративној анализи.

Као резултат истраживања, чланак указује на то да је до увећања зависности ЕУ од безбедносних гаранција НАТО-а дошло закључењем Берлин плус аранжмана, деловањем заједничке НАТО-ЕУ групе за способности, договором ЕУ лидера за формирање борбених група и постизањем Споразума о Групи за војно планирање, доношењем Европске стратегије безбедности и преформулисањем Главних циљева. То је додатно учвршћено пријемом држава Средње и Источне Европе (у даљем тексту: СИЕ) у ЕУ. Тако је ЕУ постала разједињенија по питању даљег правца развоја своје политике у овој области.

ПОЧЕЦИ ПРАКТИЧНЕ ИЗГРАДЊЕ ЗБОП-а

Приликом рада на састављању Уговора из Мастрихта, чланови који се тичу безбедности и одбране одразили су старо неслагање између Велике Британије и Француске у односу на безбедност у Европи. Француска је тежила самосталности европске безбедности и одбране, док је Велика Британија инсистирала на укључивању ЕУ у систем НАТО-а у коме би она била један од његових стубова (Stojanović 1998: 122).

Преседан нелегалног бомбардовања СРЈ био је кључни фактор у убрзаном развоју активности ка Европској безбедносној и одбрамбеној политици. Као и у случају рата у бившој Југославији, сукоб на Косову и Метохији (КиМ), „поново је вратио на сцену идеју да је рат у Европи могућ“ (Buzan & Wæver 2003: 357).² При реализацији војних мисија у оквиру Петерсбуршких задатака³, утврђено је да највећи број држава нема довољне капацитете, јер је за спровођење ових операција кључно да се њихове снаге упуте и обезбеде далеко од своје територије. Најозбиљнији проблем био је недостатак војне транспортне авијације (Haine 2006: 7).

У децембру 1998. године француски председник Ширак и британски премијер Блер су у Сен Малоу донели *Декларацију о европској одбрани*, изражавајући жељу њихових држава за стварањем посебне структуре одбране у оквиру институционалног механизма ЕУ. У Декларацији из Сен Малоа, децидно су навели да „Унија мора да има способност и капацитет за сопствену (аутономну) акцију, уз подршку кредибилних војних снага“, са владама чланица које делују „унутар институционалног

² Превео Д.Б.

³ Декларација из Петерсберга, усвојена на састанку Савета министара ЗЕУ у јуну 1992. године, предвиђа деловање ЗЕУ у разним војним мисијама које се односе на задатке: од хуманитарних и спасилачких активности до спречавања сукоба и одржавања мира, укључујући и борбене акције за решавање криза и стабилизацију након конфликта. Видети у: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/petersberg-tasks.html>.

оквира Европске уније“, укључујући „састанке министара одбране“ и са „средствима да одлучује о њиховој употреби и спремности да се то учини у циљу одговора на међународне кризе“ (*Franco-British St. Malo Declaration* 1998: 2).⁴

Током заседања Европског савета (ЕС) у Келну, јуна 1999. године, уведена је ЗБОП, као важан део спољне и безбедносне политике ЕУ. Намера ЕУ у Закључцима из Келна била је да од држава чланица добију јаче обавезивање како би се изградиле употребљиве Европске оружане снаге, затим да се Западноевропска унија (ЗЕУ)⁵ споји са ЕУ у преговорима о ревизији Уговора о ЕУ на Међувладиној конференцији планираној за децембар 2000. године (*Conclusions of the Presidency* 1999: 2–3).

Током самита ЕС у Хелсинкију, који је одржан у децембру 1999. године, дефинисано је да ЗБОП има два главна елемента. Један се односио на институционално устројство, а други на стварање војних и одбрамбених способности. Утврђени су обрасци о обиму војних јединица и укупних капацитета држава ЕУ које би биле доступне за ове задатке, познати као „Главни циљ 2003“ (*Helsinki Headline Goal* 1999: 1).

Тада је донета одлука да се успоставе неопходна политичка и војна тела за управљање ЗБОП-ом (*Conclusions of the Presidency* 1999: 5). Основани су Политичко-безбедносни комитет, Војни комитет, Војни штаб ЕУ, као посебни међувладини органи, који су у структури ЕУ били под надлежношћу Савета. Политичко-безбедносни комитет представљао је везу између ЗСБП и ЗБОП, чији је главни императив у деловању био да што је могуће више синхронизује спољну политику ЕУ са одбраном (Вукчевић 2013: 110).

Почео је да функционише на „привременој“ основи у марту 2000. године до даље ревизије Уговора. Исто тако и Војни комитет, са представницима у виду националних начелника штабова (Wallace 2005: 449).

РАЗВОЈ ВОЈНИХ СПОСОБНОСТИ ЕУ

Дакле, ЕУ је започела јачање својих војних капацитета у оквиру ЗБОП-а након споразума из Сен Малоа и дефинисања „Главног циља“ 1999. године. У Хелсинкију је договорено креирање јединица са потребним капацитетима за хитно стационирање, које би тиме биле оспособљене да обављају све задатке из Петерсберга. Чланице ЕУ су тако прихватиле прокламовани циљ да у наредне три године формирају *Европске снаге за брзо реаговање*, које би могле да реализују чак и најсложеније операције, са ороченим мандатом на годину дана (*Conclusions of the Presidency* 1999: 4–5).

Европске снаге за брзо реаговање⁶ су „војно самоодрживе“ јединице са потребним командним, контролним и обавештајним капацитетима, логистиком,

4 Предео Д.Ђ.

5 ЗЕУ је војнополитичка организација европских земаља, која је настала 1954. године, а престала је са радом 2011. године. Уговором из Мастрихта (1992) ЗЕУ је деловала у име ЕУ у одбрамбеним и безбедносним питањима. Улога ЗЕУ у управљању кризама пренета је на ЕУ 1999. године.

6 Ове формације би се састојале од једног корпуса или петнаест бригада, које би бројале до 60 хиљада војника, спремних за акцију тамо где су угрожени интереси ЕУ.

и другим службама борбене подршке и, осим тога, по потреби, са ваздушним и поморским елементима за операције изван њихових граница – са постизањем овог циља „до 2003. године“ (Wallace 2005: 449).

У складу са „Главним циљем 2003“, већ почетком 2000. године приступило се успостављању механизма планирања и контроле. Формирана је радна група за процену расположивих војних способности држава чланица. У новембру 2000. године, на Конференцији о посвећености ишћању војних капацитета, министри одбране држава ЕУ обећали су почетни национални допринос Снагама за брзо реаговање предвиђеним у главним циљевима.⁷ На састанку ЕС у Ници, 7–9. децембра 2000. године, ЗБОП је добио и формални основ и уведен је у институционалну структуру ЕУ (Gligoriјевић 2007: 6). У уговоре су унети појмови Политички и безбедносни комитет (COPS, из француског назива), Војни комитет ЕУ и Војни штаб ЕУ (Wallace 2005: 446).

На Конференцији о унапређењу војних капацитета, која је одржана 19-20. новембра 2001. године, министри спољних послова и одбране држава ЕУ дали су додатна обећања по питању Главних циљева и сагласност за покретање Акционог плана за европске војне способности (Wallace 2005: 446). Акциони план је усвојен са циљем да установи процедуру за управљање доприносима држава чланица у НАТО-у, и да унапреди координацију између њиховог војног планирања и заједничког планирања на нивоу ЕУ. Ово се постиже преко стручних панела на којима се врше процене потребних способности. (Gligoriјевић 2007: 8). Такође, предложена је *Маја иуна* за спровођење Акционог плана, чији је најважнији део годишњи *Капацитета најрејка*, који су министри одбрана ЕУ претходно донели током новембра 2001. године у Бриселу (*The European Capability Action Plan* 2001: 5–6).

„Декларација о оперативној способности Заједничке европске безбедносне и одбрамбене политике“ усвојена је крајем 2001. године у Лакену, од стране шефова држава и влада ЕУ. Кључни циљ био је јачање војних способности ЕУ (*Conclusions of the Presidency* 2001: 10). ЕУ је том приликом потврдила да је „Главни циљ“ остварен раније него што је предвиђено и да је ова европска политика оперативно способна, упркос томе што се Уједињено Краљевство до последњег тренутка опирало доношењу одлуке на нивоу ЕУ да се војне способности ЕУ прогласе оперативним (Вукчевић 2013: 168).

Након стварног приказивања и деловања у пракси, „Петерсбуршки задаци“ су накнадно проширени у „Петерсбуршке задатке и активности“ (тзв. *Петерсбері +*), у јуну 2002. године, на састанку ЕС у Севиљи (Ђурић 2023: 104). Главни мотив који је стајао иза сваке од наведених активности на нивоу међувладиних институција ЕУ, био је достизање стратешке аутономије ЕУ у односу на НАТО. Већ приликом припреме првих каталога појавили су се проблеми, који су углавном били везани за брзу акцију на нивоу ЗБОП у кризним ситуацијама. Помак је постигнут тамо где су земље користиле своје већ оформљене снаге, али нису улагале у ново оруђе и оружје (Haine 2006: 7).

7 Тиме је „Главни циљ“ озбиљно ојачан и увећан, јер је био заснован на програму за подизање контрибуција на нивоу сваке чланице. Снаге за брзо реаговање би тако биле проширене на сто хиљада војника, уз употребу четристо авиона и сто бродова (Wallace 2005: 450).

НАТО: ПАРАЛЕЛНО ДЕЛОВАЊЕ СА ЕУ ИНИЦИЈАТИВАМА

Након потписивања француско-британске Декларације из Сен Малоа, САД су преко Медлин Олбрајт, тадашњег државног секретара, формулисале свој однос према новој европској улози у безбедносним и одбрамбеним питањима. Садржај њеног излагања који је одржан крајем 1998. године на министарском састанку НАТО-а у Бриселу, познат је као „Три Д“, према главним порукама које је изрекла током обраћања – без раздвајања, без дуплирања, без дискриминације (Hunter 2005: 33).

НАТО је 1999. године реаговао на промене стратешке околности и изазове примајући три нове државе чланице и почевши да распоређује своје снаге чак и у удаљене делове света, прелазећи традиционалне географске границе свог ангажовања (Gligorijević 2007: 8). На новембарском самиту НАТО-а у Прагу, који је одржан 2002. године, државе чланице су се обавезале да унапреде оперативне способности својих оружаних снага у одређеним областима, како појединачно тако и заједнички. Тада је представљен и концепт *НАТО снага за реаговање – NRF*.⁸ На заседању је договорен сет мера и активности које за циљ имају оснаживање војних способности НАТО-а.

БЕРЛИН ПЛУС АРАНЖМАН

Берлин плус односио се на сарадњу НАТО-а и ЕУ у области управљања кризама, коју су марта 2003. године потписали Хавијер Солана, високи представник ЕУ и Џорџ Робертсон, генерални секретар НАТО-а. Неколико дана пре закључења Берлин плус аранжмана, ступио је на снагу безбедносни споразум између НАТО-а и ЕУ.

Озбиљан проблем у вези са закључивањем Берлин плус споразума појавио се у вези са трећим условом САД за развој безбедносне и одбрамбене димензије на нивоу ЕУ – недискриминација земаља НАТО-а које нису део ЕУ. Ту се показало да је статус Турске веома проблематично питање у контексту степена њеног утицаја на процес доношења одлука у вези са ЕУ операцијама (Ђурић 2023: 182). Стога је усаглашавање и закључивање Берлин плус аранжмана било блокирано скоро три године од стране Турске и Грчке.

НАТО-ЕУ ГРУПА ЗА СПОСОБНОСТИ

Упркос кашњењу, ЕУ је од пролећа 2003. године почела активно да користи нове могућности које су јој дате Берлин плус аранжманом, тако да је до краја 2004. покренула пет мисија, војних и цивилних. Европске владе су обезбедиле 60.000–70.000 војника у операцијама ван граница ЕУ и НАТО-а током 2003. године – тиме испуњавајући ниво *Главних циљева*, иако пребацивши формални рок за то (Giegerich & Wallace 2004: 3).

Међутим, на плану развоја способности, будући да су НАТО и ЕУ имали претежно један извор снага којима се првенствено од тупа из европских држава

8 Ове снаге могу да се распореде у року од 5 до 30 дана, како за акције унутар евроатлантског простора, тако и изван њега. Оне делују самостално или могу бити употребљене као претходница већим снагама у некој операцији.

(које су у већини случајева и чланице ЕУ) попуњавају и НАТО снаге за реаговање и Европске снаге за брзо реаговање, током маја 2003. године започела је са активностима НАТО – ЕУ група за способности (*Vodič kroz Partnerstvo za mir* 2007: 51). Група је формирана с циљем да обезбеди постојаност, транспарентност и међусобно подстицање развоја способности како за НАТО тако и за ЕУ.

ДОМЕТИ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ И ОДБРАНЕ

Интервенција предвођена САД у Ираку од 20. марта до 1. маја 2003. године представљала је најоштрију кризу у трансатлантским односима и била је посебно тежак тест за ЗСБП. Француско-немачка изјава да представљају „европску“ опозицију инвазији изазвала је низ реакција других група влада (Wallace 2005: 445).

У јеку трансатлантске дебате о рату у Ираку, 29. априла 2003. године, белгијска влада погоршала је стање поделе сазивањем самита у главном граду Белгије, за успостављање независног европског штаба одбране, у Тервурену, надомак Брисела (Wallace 2005: 452). Највиши представници Француске, Немачке, Луксембурга и Белгије окупили су се у покушају да формирају језгро одбрамбене групе.

На самиту је изнет предлог да се успостави штаб за војно планирање ЕУ за европску аутономну акцију, који је створио много контроверзи код САД и Велике Британије (de Wijk, 2004: 77). Жак Ширак, Герхард Шредер, Жан-Клод Јункер и белгијски премијер, Ги Верхофстат (*Guu Maurice Marie Louise Verhofstadt*), своје ставове су артикулисали кроз доношење *Заједничке декларације о европској одбрани* (тзв. Бриселска декларација), у којој су предложили стварање Европске безбедносне и одбрамбене уније, што се у чланку посматра као највиши домет у правцу покушаја развоја европске интеграције у овом домену.

Декларацијом је планирано да у Тервурену буде створен независни и опремљени војни штаб (оперативни центар) ЕУ за планирање и командовање војним операцијама, у које НАТО не би био укључен (*Joint Declaration* 2003: 4).

Почетком октобра 2003. Године, Николас Бернс (*Robert Nicholas Burns*), тадашњи амбасадор САД при НАТО-у, оценио је да европски предлог о стварању независног војног штаба ЕУ, независног од НАТО-а, представља потенцијалан извор супарништва ЕУ и НАТО-а. Бернс је истако да САД „не могу и неће подржати стварање алтернативног војног штаба било где“ и додао „мислимо да би то време, пажњу и новац требало потрошити на здруживање операција НАТО и ЕУ, а не на стварање институција које би, на дуже стазе, могле постати конкурентне НАТО-у, уместо да с њим сарађују“ („SAD traže da EU napusti planove za nezavisni vojni štab“ 2003: 1).

ФРАНЦУСКО-БРИТАНСКИ САМИТ У ЛОНДОНУ

Неколико месеци након војне интервенције на Ирак, европски лидери почели су да схватају да поделе међу европским државама неће само угрозити интеграциони процес ЕУ, већ могу да изазову озбиљне економске последице. Стога су лидери Француске, Немачке и Уједињеног Краљевства кренули у нове напоре за

помирење (de Wijk 2004: 79). Британска и француска влада форсирале су наставак агенде везане за ЗБОП само неколико месеци након инвазије на Ирак (Menon 2004: 631–633).

Међутим, наставак агенде сада се одвијао у измењеном контексту и био је квалитативно другачији, у односу на претходни период. Нови односи били су засновани на смањеној амбицији коју су лидери Француске и Немачке претходно исказивали у вези са даљим развојем ЗБОП-а.

Као плод политичких компромиса, француски председник Ширак и немачки канцелар Шредер одустали су од првобитне амбициозне идеје о успостављању центра за планирање у Тервурену. На француско-британском самиту 24. новембра 2003. године у Лондону, Ширак и Блер су предложили формирање капацитета ЕУ за брзо реаговање за аутономне операције, стварајући неколико заједничких и комбинованих оперативних или борбених група од 1500 војника који се могу лако распоредити (*Declaration Franco-British Summit* 2003: 2). Ако би таква способност била успешно остварена, то би пружило значајан подстицај за операције ЕУ у целом спектру задатака из Петерсберга (Gligoriјевић 2007: 13).

СПОРАЗУМ О ГРУПИ ЗА ВОЈНО ПЛАНИРАЊЕ

Француска, Велика Британија и Немачка су 12. децембра 2003. године, уместо центра у Тервурену, постигле Споразум о Групи за војно планирање, чиме је практично дошло до договора о успостављању ЕУ ћелије за планирање у оквиру НАТО-а и НАТО тима за везу, у оквиру Војног штаба ЕУ. Заправо, основана је Цивилно-војна ћелија, као јединица за планирање, у склопу Војног штаба ЕУ (Ћупрић 2023: 211). У односу на ставове из тзв. Бриселске декларације, постизањем споразума између „велике тројке“, стављена је тачка на све дилеме које су ишле у правцу даљих европских покушаја за аутономним одбрамбеним деловањем ЕУ.

У својим Закључцима из децембра 2003. године, ЕС је поздравио документ Председништва Саветом ЕУ *Евројска одбрана: НАТО-ЕУ консултације, планирање, операције*, на основу којег је, након непуне две године, постигнут договор о сталним војним аранжманима којима се обезбеђује сарадња НАТО-а и ЕУ на оперативном нивоу (Gligoriјевић 2007: 10). До краја 2003. године, већину идеја које су претходно представиле Француска, Немачка, Луксембург и Белгија више није одбацивала Велика Британија, а тиме ни САД.

Коначни договор о успостављању Цивилно-војне ћелије унутар Војног штаба ЕУ, утврђивао је да ће она бити употребљена само у случају када НАТО као целина није ангажован, и само ако ниједна од чланица ЕУ не понуди један од расположивих националних штабова за планирање и извођење операција (Gligoriјевић 2007: 13).

ЕВРОПСКА СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

Стратегија је усвојена на самиту шефова држава и влада ЕУ у децембру 2003. године у Бриселу, који су, између осталог, изјавили да је „Европска унија неизбежно

глобални актер [...] требало би да буде спремна за преузимање одговорности за глобалну безбедност и изградњу бољег света“ (Wallace 2005: 455).⁹

Овим документом указано је на неопходност да одбрана Европе треба да буде организована *изван* територије ЕУ, што указује на то да је дошло до структурне промене у начину деловања њене политике. Овде је већ очигледна тенденција у којој ЗБОП ЕУ прати НАТО логику у смислу изградње глобалне безбедносне улоге и његовог неспутаног и просторно неограниченог интервениционизма.

ВЕЛИКО ПРОШИРЕЊЕ ЕУ

Увек је актуелно питање стратешке опредељености и заштите безбедности земаља Источне Европе (Трбојевић, Свирчевић 2024: 146). Приступање нових држава СИЕ проширило је разноликост националних перспектива у ЕУ. На конференцији за штампу одржаној у јануару 2003. године, на питање о европском противљењу рату са Ираком, Доналд Рамсфелд (Donald Rumsfeld), секретар за одбрану САД, похвалио је земље СИЕ као „нову Европу“, тврдећи да се „тежиште помера ка истоку“. С друге стране, налази се „стара Европа“, мислећи на Француску и Немачку (Wood 2003: 1). Уводећи у наратив дихотомију „нова против старе Европе“, Рамсфелд је рачунао да ће се САД тако додатно ангажовати у Европи промовисањем периферије на рачун језгра (Türkeş 2005: 236).

Наведена дихотомија омогућила је државама СИЕ да развију стратегију двојне гаранције у којој би се „тврда“ безбедност добијала од САД преко НАТО-а, а „мека“ безбедност од ЕУ (Wood 2003: 2). Њихова стратегија представљала је одговор на ЗСБП ЕУ и „структурисану сарадњу“ за коју се залагала француско-немачка осовина (Türkeş 2005: 229).

ГЛАВНИ ЦИЉ 2010

Поводом усвајања Европске стратегије безбедности, државе чланице су спроводиле ажурирање текућих планова за стицање војних способности. Савет за опште послове и спољне односе је у мају 2004. године дефинисао *Главни циљ 2010*, које је одобрио ЕС на заседању у Бриселу, у јуну 2004. године. Надовезујући се на *Главни циљ 2003*, државе чланице одлучују „да се обавезу да ће моћи да до 2010. године одговоре брзом и одлучном акцијом, примењујући потпуно кохерентан приступ, на читав спектар операција управљања кризама, у складу са Уговором о Европској унији“ (Wallace 2005: 446).

Једна од најзначајнијих новина у Главном циљу је реорганизација дела војних снага ЗБОП-а у формат „борбене групе“. Борбена група ЕУ је мултинационална формација која броји око 1500 војника (јединица величине једног баталјона), из једне или више држава, за распоређивање у жариштима сукоба широм света (Glilogijević 2007: 8). Документ *Главни циљ 2010* посебан нагласак ставља на комплете заједничких снага високе спремности, које би биле способне да

спроведу мисију у року од максимум 10 дана од одлуке ЕУ о покретању операције (Wallace 2005: 447).

Међутим, главна разлика је у приступу развоју способности који је промењен по НАТО моделу након усвајања Главног циља 2010, чиме је, из НАТО перспективе, уведен ефикаснији систем планирања, регрутовања и процене информација, као и систем одговорности. Од тада, развој ЗБОП-а ишао је више ка развоју НАТО-а, или у најбољем случају, здружених НАТО-ЕУ способности и извођењу задатих операција, а не ка стварању нових и аутономних ЕУ институција.

ЗАКЉУЧАК

У чланку је започета анализа од узрока и корена проблема застоја европске интеграције у области безбедности и одбране. У контексту разматрања сложених односа између ЕУ и НАТО-а, истраживање обухвата период од 1999. године, када је покренута измењена безбедносна архитектура у Европи, кроз формирање ЗБОП ЕУ, до пријема држава СИЕ у ЕУ у мају 2004. године. Проблематизује се присутна пракса у којој НАТО, фактички САД, онемогућава да ЕУ има своју аутономну политику у области безбедности и одбране. Главна хипотеза чланка заснива се на ставу да је НАТО допуштао изградњу ЗБОП ЕУ све док ју је перципирао као средство за остваривање својих стратешких циљева.

Рад истражује однос НАТО-а према развоју аутономне европске безбедносне и одбрамбене структуре. Сходно томе, НАТО доноси далекосежну одлуку о промени надлежности, чиме образлаже своје интервенционистичко деловање изван територија држава чланица. Узрок проблема застоја европске интеграције у области безбедности и одбране заправо се налази у преседану бомбардовања СРЈ. Он је омогућио стратешку промену улоге НАТО-а, у коју су „увучене“ и државе чланице ЕУ које су истовремено чланице Алијансе. Државе које су учествовале у „хуманитарном преседану“ не могу бити против проширене улоге НАТО-а.

У чланку се анализирају конкретни кораци које је ЕУ чинила у наведеном периоду, који су довели до достизања оперативне способности ЗБОП-а. У чланку се истиче да је развој ЗБОП-а, из перспективе ЕУ, био циљ по себи, јер је тада имала озбиљну геополитичку амбицију изградње Европе као глобалног актера. С тим у вези, ЕУ је приликом формирања ове политике покушала да доведе у питање доминацију НАТО-а према ЕУ у погледу његових безбедносних гаранција, јер је као свој прокламовани циљ имала јачање индентитета ЕУ на међународној сцени.

Достизање оперативне способности ЗБОП-а представљало је велико упозорење за САД и НАТО. Стога су предузели конкретне активности са циљем слабења и опструисања свих ЕУ иницијатива које су, гледајући из њихове перспективе, могле да угрозе НАТО. У истраживању се истиче да предлог Француске, Немачке, Белгије и Луксембурга о успостављању потпуно независног и опремљеног оперативног центра ЕУ за планирање војних операција није наишао на позитивну реакцију САД и Велике Британије. Сматрале су да је тако формулисан предлог, који је имао за циљ европско аутономно деловање, директна и најопаснија претња будућности НАТО-а.

Тиме је ЕУ прешла „црвену линију“ и подстакла реакцију НАТО-а, која је довела до формулисања нових аранжмана у НАТО-ЕУ односима.

Дакле, када је достизање оперативних способности ЗБОП ЕУ претило да постане циљ по себи, то је подстакло одлучну реакцију НАТО-а која је резултирала увећањем зависности ЕУ од његових безбедносних гаранција. У чланку се препознаје неколико аспеката преко којих је НАТО утврдио своје безбедносне гаранције и доминацију унутар трансатлантског партнерства. Најпре, кроз садржину Берлин плус споразума и кроз формирање НАТО-ЕУ групе за способности. Потом, преко постизања Споразума о Групи за војно планирање и глобалне оријентације Европске стратегије безбедности, којом је утемељена интервенционистичка природа ЗБОП-а.

Доношењем *Главної цілі 2010* унапређен је развој НАТО-ЕУ војних способности и ојачана је оперативна способност и борбена готовост НАТО-а на уштрб оперативних способности ЕУ. Закључно са пријемом држава СИЕ у чланство ЕУ, у мају 2004. године, које су претходно постале чланице НАТО-а, дошло је до заокруживања надмоћи атлантистичког „блока“ у ЕУ, јер су све нове чланице листом биле окренуте ка безбедносним гаранцијама НАТО-а у смислу „тврде“ безбедности.

Истраживање је тако указало на сложене процесе у којима се од тежње ЕУ за већом независношћу, у *пракси*, ЕУ доводи у већу зависност. У питању је парадокс у развоју безбедносне и одбрамбене политике ЕУ, јер је достизањем оперативне способности европских снага, ЕУ дошла у позицију веће зависности од безбедносних гаранција НАТО-а.

У контексту рата у Украјини, ЕУ није у стању да направи стварни искорак ка чвршћој европској интеграцији у домену безбедности и одбране, која би била аутономна у односу на НАТО. У години у којој се обележава две деценије од пријема држава СИЕ у ЕУ, зависност ЕУ од безбедносних гаранција НАТО-а је још израженија.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Buzan-Ole 2003: Barry Buzan, Wæver Ole. *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>. [30.07.2024].
- Ђурић 2023: Дамјан Ђурић. Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе [Докторски рад]. Факултет политичких наука. Београд.
- De Wijk 2004: Rob De Wijk. The reform of ESDP and EU-NATO cooperation. *The International Spectator*, 39 (1), 71–82. <https://doi.org/10.1080/03932720408457061>. [3.08.2024].
- Giegerich-Wallace 2004: Bastian Giegerich, William Wallace. Not such a soft power: the external deployment of European forces. *Survival*, 46(2), 163–182. <https://doi.org/10.1080/00396330412331343713>. [12.08.2024].
- Gligorijević 2007: Srđan Gligorijević. *Bezbednosna saradnja EU i NATO*. <https://www.isac-fund.org/download/Evroatlantska%20revija%20-%20Analiza%20Srdjana%20Gligorijevica.pdf>. [28. јул 2024].
- Haine 2006: Jean-Yves Haine. „ESDP: An overview”. *Institute for Security Studies*, June 2006. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2005/06/01/esdp-transformed/index.html>. [22.08.2024].

- Hunter 2005: Robert Edwards Hunter: The Three Ds –and a Fourth. In: *The European Security and Defense Policy – NATO's Companion – or Competitor?* (p. 33). RAND Europe, National Defense Research Institute. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1463.html. [30.08.2024].
- Menon 2004: Anand Menon: From crisis to catharsis: ESDP after Iraq. *International Affairs*, 80: 631-648. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2004.00408.x>. [08.09.2024].
- Stojanović 1998: Radoslav Stojanović. *Spoljna politika Evropske unije*. Dosije. Beograd.
- Türkeş 2005: Mustafa Turkes. "New vs. old Europe": Contested hegemonies and the dual-guarantee strategy of the East European countries. *Međunarodni problemi*. 57 (3): 229-244. <https://doi.org/10.2298/MEDJPO503229T>. [14.08.2024].
- Вукчевић 2013: Дејана Вукчевић. Европска унија као стратешки актер: теорија и пракса безбедности и одбрамбене политике. Институт за политичке студије, Београд.
- Wallace 2005: William Wallace. *Foreign and Security Policy*. In J. Peterson & M. Shackleton (eds.) *Policy-Making in the European Union*. Oxford University Press.
- Wood 2003: Barry D. Wood. There Is No Clear Line Between 'Old' and 'New' Europe. *European Affairs*. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/ea/2003_spring/2003_spring_52.html. [12.09.2024].
- Cologne European Council. (1999, June 3-4). Conclusions of the Presidency. https://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm. [15. август 2024].
- Helsinki European Council. (1999, December 10-11). Presidency conclusions. https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm. [13. септембар 2024].
- Franco-British St. Malo Declaration. (1998, December 3-4). Joint Declaration on European Defence. Joint Declaration issued at the British-French Summit, Saint-Malo. https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf. [12.09.2024].
- General Secretariat of the Council. (2003). [European Security Strategy – A Secure Europe In A Better World]. Brussels. <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>. [22.08.2024].
- Helsinki Headline Goal. (1999, December). <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Helsinki%20Headline%20Goal.pdf>. [28.07.2024].
- Meeting of Heads of State and Government of Germany, France, Luxembourg and Belgium on European Defense. (2003, April 29). Joint Declaration. Brussels. <https://www.bruxelles2.eu/en/2003/05/declaration-of-brussels-fr-all-be-lux-29-april-2003-the-text/>. [9. август 2024].
- Presidency conclusions – Laeken, 14 and 15 December 2001. Annex II – Declaration on the Operational Capability of the Common European Security and Defence Policy. (2001). In Annexes to the Presidency conclusions – Laeken, 14 and 15 December 2001. <https://www.consilium.europa.eu/media/20950/68827.pdf>. [5. август 2024].
- SAD traže da EU napusti planove za nezavisni vojni štab. (2003, oktobar 1). [USA demands that the EU abandon plans for an independent military headquarters]. https://www.b92.net/o/info/vesti/index?yyyy=2003&mm=10&dd=01&nav_category=78&nav_id=120807. [3. септембар 2024].
- The European Capability Action Plan. <https://ue.delegfrance.org/IMG/0601%20Brief%20guide%20to%20ESDP.pdf>. [25.08.2024].
- Трбојевић-Свирчевић 2024: Милован Трбојевић, Бранислав Свирчевић. Безбедносна дилема и спољна политика земаља Источне Европе у контексту украјинске кризе. *Башинина*, Приштина – Лепосавић, 63. DOI: <https://doi.org/10.5937/bastina34-50240>. [23.09.2024].
- Treaty on European Union (Maastricht Treaty)" (1993). <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>. [1. август 2024].

Damjan S. ĆUPRIĆ

THE PROCESS OF INCREASING THE EU DEPENDENCE
ON THE SECURITY GUARANTEES OF NATO (1999-2004)

SUMMARY

The article aims to demonstrate that, with the adoption of the Maastricht Treaty, the EU expressed a clear intention and aspiration to build its geopolitical ambition. This ambition positioned the EU to develop a security and defense policy and make it operationally capable. The article traces the evolution of the CSDP EU, following its development toward operational capability, up to the accession of CEE countries to the EU. In this way, the EU managed to threaten the dominance of NATO's security guarantees, which until then were exclusive and unquestionable.

The practical establishment of the CSDP culminated in April 2003 at the summit of France, Germany, Belgium, and Luxembourg, where the creation of an EU military planning headquarters for European autonomous action was agreed upon. The argument of the founding states of the EU is emphasized: that first it is necessary to have a stronger and more unified Europe in defense within NATO, as a prerequisite for greater military and economic participation of Europe in NATO. The article highlights a paradox: by achieving operational capability of the CSDP, the EU, in practice, increased rather than reduced its reliance on NATO's security guarantees, which was initially one of its primary objectives.

It can be concluded that the 1999 NATO bombing of the FRY shows that strategic decisions are more influenced by events than by „theoretical commitments.“ NATO's expansion towards CEE countries exposed divisions within the EU. While the EU contributes economically to these states, the same cannot be said for security, leading to long-lasting stagnation in EU integration in the area of security and defense, a situation which is still ongoing.

Keywords: EU, CSDP, NATO, security guarantees, USA, operational capability, strategic autonomy.